

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Yksilön ja yhteiskunnan vastuu onnettomuuksista ja tapaturmista

Piia Jallinoja
dosentti, VTT, yksikön päällikkö
Pori, 27.1.2009

Onnettomuudet ja tapaturmat

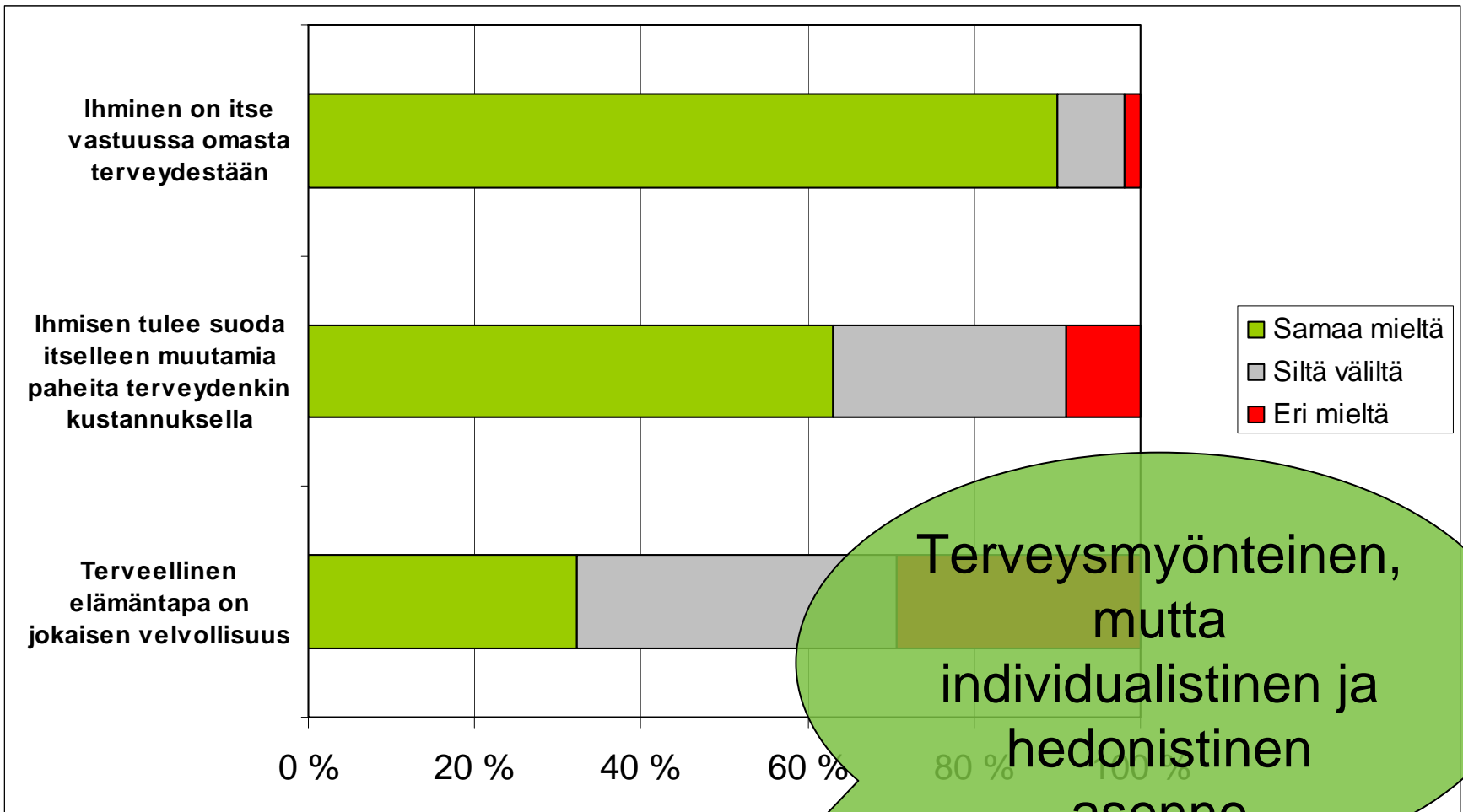
- Miksi onnettomuuksia tapahtuu?
- Voiko ihmisiin vaikuttaa?
- Lisäävätkö turvallisuusinterventiot ”pelon kulttuuria”?

Miten suomalaiset suhtautuvat terveellisyyteen ja elämäntapamuutokseen?

Nuorten miesten asenteet (2007)

Terveysmyönteinen, mutta individualistinen ja hedonistinen asenne

Lähde: Jallinoja, Hoikkala, Salasuo, Ojajärvi (2008). Varusmiesten terveystaju. KTL:n julkaisuja TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Terveysasenteet (ruoka, päihteet, liikunta)

- ➔ Suomalaiset kokevat olevansa itse vastuussa terveydestään ja elintavoistaan
- ➔ Samanaikaisesti he kokevat olevansa eri syistä estyneitä elämään terveellisesti
 - ✓ Kuluttamisen ja tottumusten houkutus
 - ✓ Arjen tempo, kiire, stressi
 - ✓ Riskien epävarmuus
 - ✓ Ympäristön ristiriitaiset viestit
 - ✓ Terveellisyyteen liittyvät negatiiviset mielikuvat
 - ✓ Miten muutos tapahtuu? Välineet?
- ✓ Valintojen neuvoteltavuus, joustavuus

Muuttuvat elämäntavat?

- MUUTOS EI AIHEITA SUURTA VAIVAA/HAITTAATA
 - Voi ➔ margariini
 - Biojätteet kompostiin
 - Kulutusmaito ➔ rasvaton maito
 - Turvavyönkäyttö
 - Turvallinen/terveellinen muuttuu muodikkaaksi
- INTENSIIVINEN TARKKAILU, SOSIAALINEN PAINE
 - Verenpaine, painonhallinta ym. ”Biggest loser”
 - Valvontakamerat
- VAIHTOEHDOTTOMUUS
 - Mahalaukun ohitusleikkaus
 - Alkolukko, vankila

Suomalaisten turvakäyttämistä 2008

- ”Yleensä aina” käyttävien osuudet
 - 48% heijastin/heijastava asuste
 - 26% pyöräilykypärää/pyöräilijät (koetaan hankalana?)
 - 96% turvavyötä etupenkillä (lainsäädännön vaikutus suuri?)
 - 85% turvavyötä takapenkillä
- Heijastimia käyttivät vähiten 15-24-v miehet (17%), eniten 35-44-v naiset (63%)
- Pyöräilykypärää vähiten 15-24-v naiset (11%), eniten 55-64-v naiset (33%)
- *Lähde: Helakorpi, S ym. Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2008. THL:n julkaisuja 2/2009.*

Miksi ihmiset eivät aina toimi järkevästi? Ihmisten motiivit

Motiivien ristiriidat

- A. Riskien minimoiminen, turvan maksimoiminen, terveellisyys hakeminen
- B. Ihmisiä ohjaavat muutkin tekijät (biologiset & opitut)
 - Jännityksen halu
 - Uteliaisuus, uutuuden viehätys
 - Mielihyvä
 - Sosiaalinen paine, muoti
 - Pyrkimys välttää turhaa ponnistusta, laiskuus
 - Tottumusten muuttamisen vaikeus
- Kuinka paljon A & B ovat ristiriidassa?
- Yksilön pyrkimykset vs. yhteiskunnan tavoitteet?

Ihmismielen 2 toimintalogiikkaa

Kokemusperäinen mieli (<i>experimental system</i>)	Rationaalinen mieli (<i>rational system</i>)
Automaattinen, nopea prosessi	Analyyttinen, hitaampi prosessi
Nautinto- ja kipusuuntautunut	Tavoitehakuinen
Muuttaminen hidasta, vaikeaa	Muuttuu jos uusia havaintoja
Stereotyyppinen ajattelu	Vertailee seurauksia
Tunteiden, kokemuksen merkitys suuri	Hakee loogisia todisteita
”risk as feeling”	”risk as analysis”

Epstein S & Pacini R (1999) Some basic issues regarding dual-processing...;
Slovic P et al (2004) Risk as Analysis and risk as feeling...

SIVUPEILI

Tuuke Allitalo hs.auto@hs.fi
Kirjoittaja on vapaa toimittaja

Pitäisikö puuttua pesusieniin vai aivolohkoihin?

HS 23.1.2010 D2

Irlannin poliisin mielestä on ajan hukkaa syyllistää nuoria miehiä tai heidän vanhempiaan. Heidän mielestään kyse on miesten aivojen etulohkon hitaasta kehityksestä.

MIEHET oppivat vasta pitkälle yli 20-vuotiaina hahmotamaan tekojen syitä ja seurauksia. Heiltä puuttuu kyky kantaa vastuuta tekemisistään, eivätkä he pysty eläytymään toisten asemaan. Sen sijaan nuoret miehet ovat yllytysherkkiä ja impulsiivisia. Vietit ohjaavat heitä kokeilemaan, kilpailemaan ja ottamaan riskejä.

Nuoret miehet ovat yllytysherkkiä ja impulsiivisia

Luentoä pitänyt poliisi muistutti, että yhteiskunta on kautta aikojen hyödyntänyt nuorten miesten ominaisuuksia lähettämällä heitä sotimaan, kilpailemaan ja osoittamaan urhoollisuuttaan milloin minnekin suden suuhun. Vasta liikenteessä alikehittyneestä etulohkosta on tullut nykyisenlainen rasite ja vaaratekijä.

Irlannissa ei ole keksitty mitään ihmelääkettä etulohkon hoitamiseen. Nuorten miesten läheisten ja ympäristön on oltava valppaina ja hillittävä itsetuhoista käytöstä. Asiasta muistutetaan täsmä- ja kohdeviestinnällä. Julkisuus pursua tietoisukuja ja mainoksia aiheesta. Osa on suunnattu nuorille miehille, osa heidän vanhemmilleen, erityisesti äideille, osa tyttöystävälle.

VANHEMMILLE ja tyttöystävälle suunnatut viestit pyritään esittämään televisiossa silloin, kun pojat eivät ole paikalla. Äitejä ja tyttöystäviä ei syyllistetä, mutta naisten kehittyneeseen etulohkoon vedotaan punnokkaasti. Tietoisukuja ei pysty katsomaan ilman nenäliinaa.

Kumpi lienee tehokkaampaa, pesusieni-syyllistämisen vai etulohko-valistus? Irlannissa onnettomuustilastojen käyrä osoittaa vinosti alaspäin, meillä luvut junaavat paikoillaan.

- Heijastimia käyttivät vähiten 15-24-v miehet (17%), eniten 35-44-v naiset (63%)
- Mies-nais-ero näkyy monissa onnettomuus/väkivalta-tilastoissa
- Valistuksen perinne vetoaa järkeen, kuriin & vastuunkantoon
- Entä irrationaalinen, tunnepohjainen, mielihyvää hakeva logiikka?

Riskien kokeminen

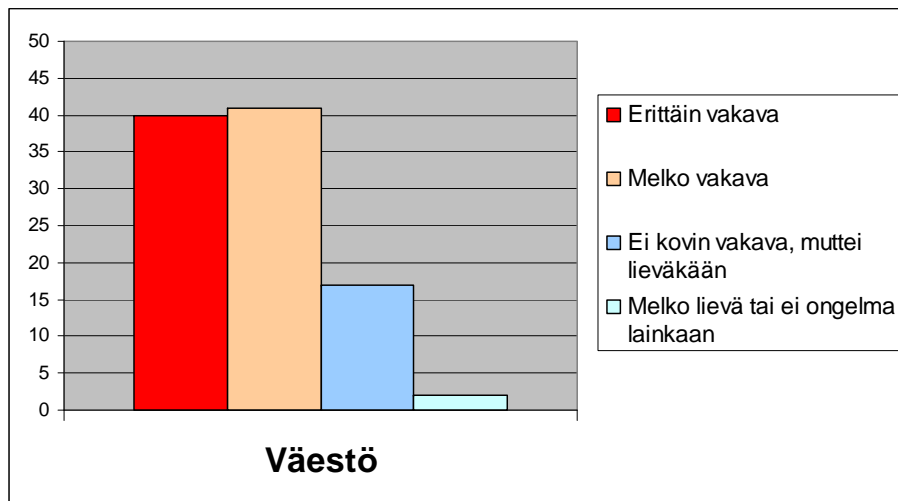

- Dramaattiset riskit koetaan pelottavimmiksi kuin arkiset mutta yleisemmät
- Paljon julkisuutta -> tunnereaktio voimakas -> tunne että riski on suuri
- Yksi uhri lähellä on enemmän kuin 100 kaukana

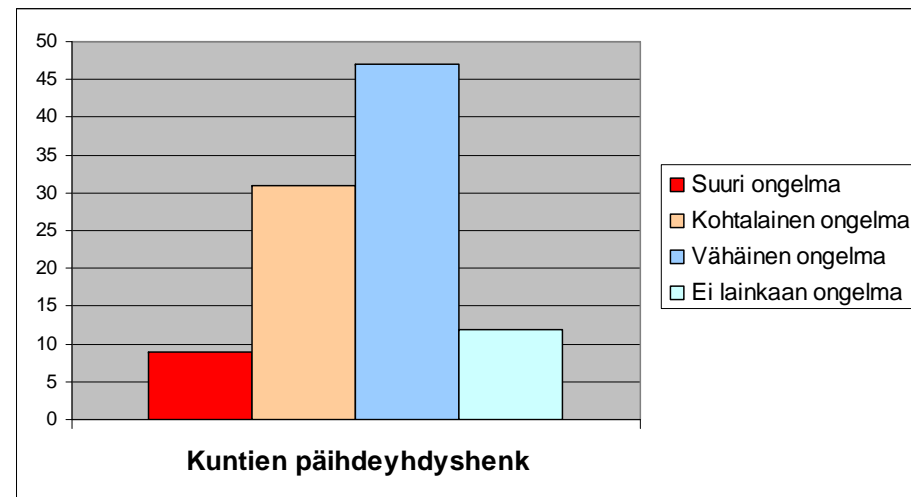
Huumeongelman vakavuus/suuruus - väestö vs. kuntien päihdeyhdyshenkilöt

Miten vakavana ongelmana pitää Huumausaineiden käyttöä Suomessa nykyään

Lähde: AVTK 2004, Kansanterveyslaitos

Huumeiden käytöstä aiheutuvien ongelmien suuruus

Lähde: Päihdebarometri 2005. Terveyden edistämisen keskus

Mitä tapaturma- ja onnettomuusinterventioissa tulisi huomioida?

Edetään monella rintamalla: esimerkkinä terveyden edistäminen

- Lainsäädäntö
 - Tupakkalaki, kieltolaki, huumelainsäädäntö
- Hintapolitiikka
 - Tupakka, alkoholi
- Mahdollistaminen, infrastruktuurin rakentaminen
 - kaupunkisuunnittelu
- Valistus, tiedottaminen
 - Tupakkavalistus, terveysvalistus
- Interventiot
- Mielikuvien & arvojen muuttaminen
 - Elokuviissa ei enää tupakoida
 - Pyöräteiden suunnittelu yhtä tärkeäksi kuin autoteiden

Huomioitava ihmisten pyrkimysten ristiriitaisuus

- Ihmiset eivät toimi vain minimoidakseen riskejä ja välttääkseen onnettomuuksia
- Huomioitava irrationaaliset, tunnepohjaiset & nautintoon pyrkivät motiivit & esteet
- Motivaatioita on vaikea rakentaa kun palkintona on vain terveys, turvallisuus tms.
- Pinnistelyyn perustuvat muutokset eivät toimi (kaalikeittodieetti)

Huomioitava riskien vähentämisen esteet

- ✓ Arjen tempo – toimimme tutuilla tavoilla
- ✓ Riskien epävarmuus
 - ✓ Nykyhetken mielihyvä ajaa tulevaisuuden mahdollisen riskin ohi
- ✓ Ympäristön ristiriitaiset viestit
- ✓ Terveysteen/turvallisuuteen liittyvät negatiiviset mielikuvat
 - Nynny terveystoimilija
 - Terveysterroristi
 - Ei koskaan mitään hauskaa ja hyvää

Ratkaisut synnyttävät uusia ongelmia

- Suojattu saattaa ottaa enemmän riskejä
- Yritykset lisätä kansalaisten turvallisuutta lisäävät turvattomuuden tunnetta
- Uudet teknologiat synnyttävät tarvetta uusille säännöille, ohjeille ja hallinnalle
- VOIKO TÄTÄ ENNAKOIDA?
- Vapaassa demokratiassa emme voi luoda täydellisen turvallista valtiota

Kontrollipolitiikan ongelmat

- Näköalattomuus
 - Mitä saa tehdä kun kaikki on rajoitettua?
 - Mitä tilalle?
- Luottamus omaan ja läheisten arviointikykyyn vähenee
- Ihminen nähdään ongelmana, ei ratkaisuna
- Saattaa vähentää ihmisten neuvokkuutta ratkoa itse ongelmiaan
- Yksilön vastuu minimoidaan
- Ahdistus ja pelko lisääntyy
- Positiivinen riskinotto vähenee

Muuttuuko ihmiskuva?

Ihminen toiminnan kohteena vs. ihminen toimijana

- Onko riski vain negatiivinen asia?
- Riskin ottaminen ("taking a risk")
 - Aktiivinen suhde maailmaan
 - Tavoitteellista toimintaa
 - Seuraukset positiivisia ja negatiivisia
- Riskin kohteena oleminen ("being at risk")
 - Passiivinen suhde maailmaan
 - Ihminen tapahtumien kohteena
 - Kyvytön vaikuttamaan tapahtumien kulkuun

Hyvinvointin vai pelon kulttuuri?

- Perustuvatko riskiarviomme todennäköisyyksiin vai ”worst case” skenaarioihin?
- Lisäävätkö interventiot käsitystä ihmisestä reagoivana, vastuuttomana olentona?
- Lisäävätkö onnettomuudet ja niiden ratkaisut sosiaalista koheesiota vai eristyneisyyttä (shelter-mentality)?

Furedi, F: Culture of Fear (1997), Furedi, F: Precautionary culture and the rise of possibilistic risk assesment (2009); Wessely, S: Risk, psychiatry and the military (2005)
TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Yhteenveto

1. Edettävä monella rintamalla, usealla menetelmällä
2. Huomioitava ihmisten motiivien moninaisuus
3. Ei oleteta ihmisten toimivat vain rationaalisesti
4. Turvainterventiot voivat aiheuttaa myös ahdistusta ja turvattomuutta
5. Lisätään uskoa ihmisten ja yhteisöjen kykyyn ratkaista itse ongelmiaan ja ottaa riskejä

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

KIITOS